De Levende Natuur 79 (4):73-76 (1976)

APRIL 1976 JAARGANG 79, AFL. 4

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

Flora en vegetatie van het Haagse Bos

H. PIEK en R. H. LICHTHART

Het Haagse Bos — een der Twentse bezittingen van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland — ligt in het uiterste noordoostelijke puntje van de gemeente Enschede, juist ten zuiden van de weg Oldenzaal-Losser. Ten noordoosten van het reservaat ligt het landgoed De Snippert, dat eveneens eigendom is van Natuurmonumenten.

Het bos, dat op wegen en paden is opengesteld voor wandelaars, is gelegen op een stuwwal ten oosten van de lijn Oldenzaal-Enschede. Oorspronkelijk bestond het gebied — toen nog Oldenzaalse Veld geheten — uit een uitgestrekte natte heide. Deze heide is aan het eind van de vorige eeuw grotendeels ontgonnen en beplant met eiken; tot ca. 1920 was het grootste deel als eikenhakhout in exploitatie. Door omvorming tot opgaand bos bestaat het thans voor een belangrijk deel uit oudere eiken- en beukenbossen. Daarnaast zijn er een aantal naaldhoutopstanden en enkele grasland-enclaves. Met name de oudere eikenbossen zijn botanisch van belang, gezien het voorkomen van enkele vrij zeldzame plantesoorten die voor een deel kenmerkend zijn voor bossen op matig voedselarme zand- en leemgronden. Door o.a. intensieve begreppeling, bodembewerking, aanplant van niet ter plaatse thuishorende houtsoorten en bosaanleg op heide is de kruidlaag van de bossen echter tamelijk arm aan soorten. Langs enkele bospaden komen daarentegen plaatselijk nog

Fig. 1. *Wilde kamperfoelie. Foto archief Natuurmonumenten.*

interessante heischrale graslandvegetaties voor.

De fauna is door de afwisseling in het bos, alsmede door de relatief geringe bezoekersaantallen, rijk te noemen. Naast typische loof- en naaldbosvogels zijn er geregeld roofvogels in het gebied aan te treffen.

Abiotisch milieu

Het Haagse Bos ligt op een stuwwal die loopt ten oosten van Oldenzaal en die zich naar het zuiden toe uitstrekt tot voorbij Enschede. Deze stuwwal — gevormd tijdens de op één na laatste ijstijd (Riss-ijstijd) — is voornamelijk opgebouwd uit keileem en lemig en kleiig materiaal afkomstig van de oudere afzettingen van het Tertiair. In het noordelijk gedeelte van deze stuwwal komen deze tertiaire afzettingen plaatselijk aan de oppervlakte. In het midden en zuidelijk deel van de stuwwal zijn de afzettingen van keileem en tertiaire leem en klei gedurende de laatste ijstijd (Würm-ijstijd) grotendeels overdekt met een dunne laag dekzand. Ook in het Haagse Bos wordt overal een laag dekzand op keileem gevonden; mogelijk komt in het noordelijk gedeelte echter enige tertiaire klei op geringe diepte voor.

In het gehele natuurmonument worden lemige veldpodzolgronden aangetroffen. Het is bovendien mogelijk de gronden in het gebied bodemkundig in te delen aan de hand van de dikte van het dekzandpakket, dat varieert van 30-80 cm. Door de sterke begreppeling van het gebied en vermoedelijk ook door grondbewerking ten behoeve van de voormalige hakhoutcultuur is het bodemprofiel veelal verstoord.

Er is nauwelijks sprake van enig reliëf; alleen in het zuidoostelijke en het uiterst wes-

telijke deel is een geringe helling aanwezig. De ondoorlatende keileemlaag heeft een belangrijke invloed op de waterhuishouding. In perioden met veel neerslag treedt spoedig een stagnatie van de waterafvoer op. Om de waterafvoer ten behoeve van de houtteelt te verbeteren is het hele gebied omstreeks 1890 op rabatten gezet.

Flora en vegetatie

De ondergroei van vrijwel het gehele bosgebied duidt op een potentiële natuurlijke vegetatie van het Beuken-eikenbos (Fago-Quercetum). Door het aanplanten van Zomereik en Beuk, die weliswaar in bovengenoemde bosgemeenschap van nature waarschijnlijk een belangrijk deel van de boomlaag vormen, is men destijds voorbijgegaan aan een belangrijke voorwaarde om tot een zo rijk mogelijke ontwikkeling van het Beuken-eikenbos te komen, t.w. het spontaan opslaan van pionierhoutsoorten op de heide. Het gevolg is dan ook dat de bosvegetatie maar matig ontwikkeld is en bovendien vrij arm aan soorten. De opstanden die grotendeels uit Zomereik en Grove den bestaan, hebben nog de rijkste ondergroei, terwijl de ondergroei van de beuken- en meereisende naaldhoutopstanden maar zeer matig ontwikkeld is.

Ook de bodembewerking in het verleden heeft nadelige gevolgen gehad voor de ont-

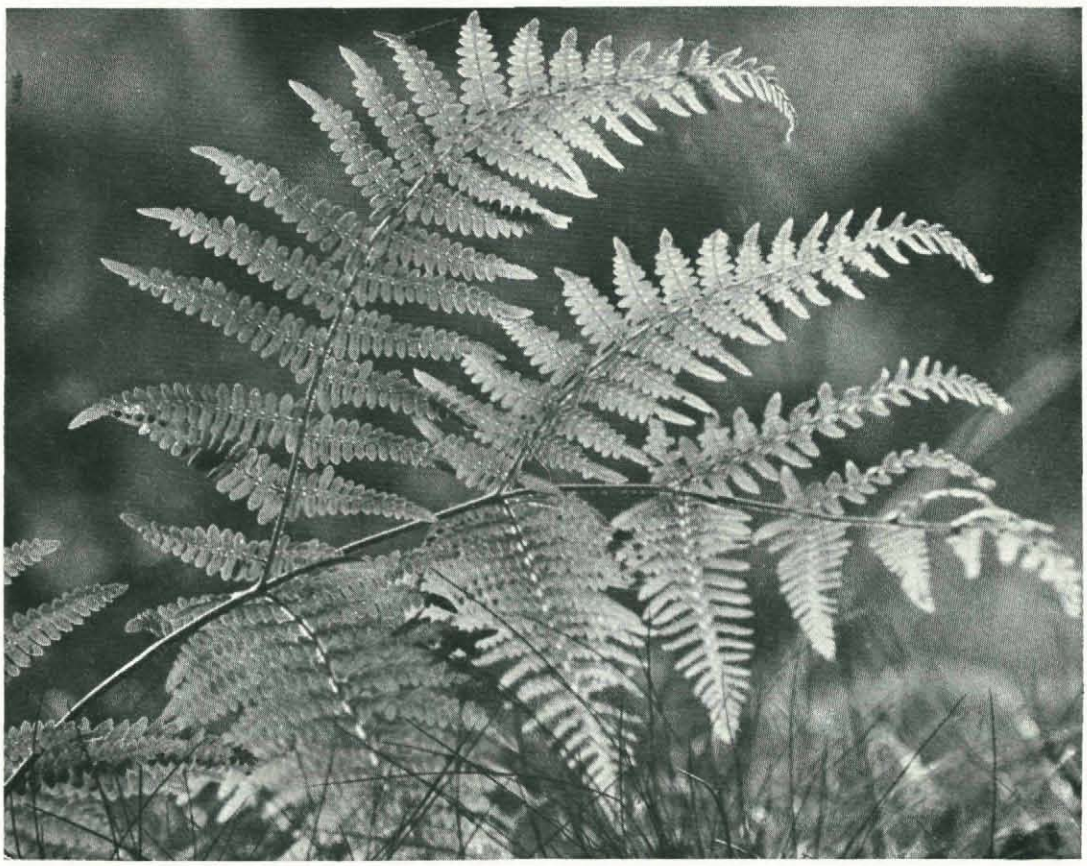

Fig. 2. *Adelaarsvaren. Foto archief Natuurmonumenten.*

wikkeling van een rijke bosgemeenschap. In eiken-berkenopstanden waar bodembewerking in het verleden niet heeft plaatsgevonden, komt een veel rijkere ondergroei voor dan elders in het Haagse Bos, dit ondanks een zelfde bodem, ouderdom en beheer.

In de gedeelten waar het Beuken-eikenbos de potentiële natuurlijke vegetatie vormt, is het bodemmilieu relatief voedselarm en tamelijk zuur. Hier worden in de struiklaag als meest opvallende soorten aangetroffen Wilde kamperfoelie *(Lonicera periclymenum)* (fig. 1), Lijsterbes *(Sorbus aucuparia)* en Ruwe berk *(Betula pendula)*. Plaatselijk komen ook voor Hulst *(Ilex aquifolium)* en Bergvlier *(Sambucus racemosa)*, alsmede enige niet ter plaatse thuishorende soorten als Haagbeuk *(Carpinus betulus)*, Tamme kastanje *(Castanea sativa)*, Drents krenteboompje *(Amelanchier lamarckii)*, Rododendron en Amerikaanse vogelkers *(Prunus serotina)*.

In de kruidlaag groeien op de voedselarmere delen o.a. Pijpestrootje *(Molinia caerulea)*, Rode bosbes *(Vaccinium vitis-idaea)*, Blauwe bosbes *(Vaccinium myrtillus)* en plaatselijk Adelaarsvaren *(Pteridium aquilinum)* (fig. 2) en Dalkruid *(Maianthemum bifolium)*. Op de wat minder voedselarme delen worden o.a. aangetroffen Gewoon bosvioolt je *(Viola riviniana)*, braam *(Rubus* spec.), Bosanemoon *(Anemone nemorosa)*, Ruige veldbies *(Luzula pilosa)*, Klimop *(Hedera helix)* en buiten het bezit ook Witte klaverzuring *(Oxalis acetosella)*.

Op enkele plaatsen tendeert de vegetatie naar het Eiken-haagbeukenbos (Stellario-Carpinetum) en naar het Elzen-vogelkersverbond (Alno-Padion). Vooral in het noordwestelijke bosgedeelte worden in bovengenoemde bosvegetaties o.a. gevonden Maagdenpalm *(Vinca minor)* en Gulden boterbloem *(Ranunculus auricomus)*. Daarnaast komen o.a. voor Gewoon nagelkruid *(Geum urbanum)*, Robertskruid *(Geranium robertianum)*, Bosandoorn *(Stachys sylvatica)*, IJle zegge *(Carex remota)*, Kruipend zenegroen *(Ajuga reptans)* en Boswederik *(Lysimachia nemorum)*. In de struiklaag groeit hier plaatselijk de Hazelaar *(Corylus avellana)*, Tweestijlige meidoorn *(Crataegus laevigata)* en Gewone es *(Fraxinus excelsior)*.

Langs enkele greppels worden o.a. gevonden Zwarte els *(Alnus glutinosa)*, Sporkehout *(Frangula alnus)* en ruigtkruiden als Engelwortel *(Angelica sylvestris)* en Moerasspirea *(Filipendula ulmaria)*. Bovendien komen er waterplantenvegetaties voor die gebonden zijn aan stromend, helder en mesotroof water.

Op en langs enkele lemige paden in het bos worden botanisch interessante en zeldzame heischrale-graslandvegetaties gevonden met o.a. Gevlekte orchis *(Dactylorhiza maculata)*, Tormentil *(Potentilla erecta)*, Trekrus *(Juncus squarrosus)*, Kruipwilg *(Salix repens)*, Bosaardbei *(Fragaria vesca)*, Stijve ogentroost *(Euphrasia officinalis)*, Breedbladige wespenorchis *(Epipactis helleborine)*, Dalkruid *(Maianthemum bifolium)*, Veelbloemige veldbies *(Luzula multiflora)*, Gewone vleugeltjesbloem *(Polygala vulgaris)*, Blauwe knoop *(Succisa pratensis) en het in* het binnenland zeldzame Rondbladig wintergroen *(Pyrola rotundifolia)*.

De drie cultuurgraslanden in het reservaat worden tamelijk intensief bemest en zijn in botanisch opzicht van geringe betekenis. Zij behoren tot de Kamgrasweide (Lolio-Cynosuretum). Langs de greppels en onder de rasters komt echter een vegetatie voor met soorten die gebonden zijn aan voedselarmere omstandigheden.

Tenslotte kan worden vermeld dat bij een mycologische inventarisatie is gebleken dat in het Haagse Bos enige bijzondere fungi voorkomen. Het zijn o.a. *Entoloma turbidum, Clitocybe ditopa* en *Coprinus laanii*.